

nazadnje je postal *pesnik proletarcev*. Pesnik trdega, krutega, brezobzirnega življenja. Pri nas je že bolj ali manj poznan po „Proletarskih novelah“, ki smo jih dobili v objavi Delavske založbe, in po odlomkih iz potopisa „Po solnčni Španiji“ v izdanju Cankarjeve družbe.

Nexöja označuje nekak simbolično realistični stil, kar daje njegovi prozi poseben, svojstven, svež značaj. To ni samo pripovedovanje zgodbe v navadnem smislu, ampak se čuti, kako za tem pripovedovanjem diha življenje in utripa nešteto žilic, drobnih in komaj otipljivih, ki vse služijo enemu organizmu.

Mnogo psiholoških zanimivosti je v prizoru, ko postane krojač Frank žrtev pijanske družbe. Nexö je do odurnosti ponižal svojega junaka in je z vsem zasmehom pokazal na omejeno meščansko gospodo (str. 130—137). Tako resničen in do najmanjše podrobnosti izdelan opis tega prizora je mogel podati le človek, ki je šel že skozi vse muke življenja — pred tako sirovo in življenjsko robotostjo se vsa večna lepota in še takšna estetika razblini v prazen nič. Prav tako je Nexö v tem romanu, kakor pri nas morda samo Cankar, čudovito in z nedosežno ironijo običal vso slovesnost narodne veselice, ki jo prirede na kraljev rojstni dan (str. 105—111). To je eden najsijajnejših prizorov v knjigi.

Karakteristika ljudi je močna in življenjsko resnična, ker poteka prav iz govora, iz vsega dejanja in nehanja. Z izredno umetniško močjo je upodobljen lik krčmarja, debeluha Madsa Sivertsena in Thorwaldovega pajdaša Larsa Paulsena ter liki meščanov: župana in njegove gospode; z nekaj črtami jim je plastično naslikal njihov duševni obraz in osmešil vso njihovo ozko miselnost. V tem romanu res čutiš, da pisatelj do dna pozna proletarčevo življenje in njegovo dušo.

V svojem življenjepisu pravi Nexö nekje: „Zadnja leta so prinesla nekaj izpremembe; mali človek opremi in odpošlje sinove v svet, da ga osvoje, ne da bi ga pustili na cedilu. Njegova duševna predstraža je že zasedla važne višine in se pripravlja, da uresniči njegov stoletni sen o prevrednotenju.

S temi sinovi proletariata in z njihovim delovanjem se stara pravila nič prav ne ujemajo. In dobri, stari estetični življenjski nazor se z njimi ne more tudi nič prav sprijazniti — prenevarni so mu.“

Delo je bilo vredno, da smo ga dobili v prevodu.

Javornikov prevod sicer ni brez jezikovnih posebnosti in svojevoljnih tvorb, ki označujejo prevajalca kot suverenega prikrejevalca jezika, v celoti pa je prevod znak prevajalčevega znanja, s katerim dosti dobro obvlada živ jezik, zavoljo česar je prevod gladek, čeprav ne brezhiben.

Dve, tri besede za uvod dobro spremljajo knjigo in bodo za prvo silo, dokler ne dobimo o Nexöju poštene studije, čitatelju primerno služile v pojasnilo.

Naslov „Prokletstvo“ le slabo, malce patetično, pridigarsko — čisto brez zveze s težnjami dela — izraža Frankovo usodo. Zavoljo tega bi bilo edino pravilno, da bi bil prevajalec ohranil prvotno ime „Družina Frank“.

Stanko Janež.

B. Traven: Blago Sierre Madre (originalni naslov „Der Schatz der Sierra Madre“), izdanje Nolit, Beograd. Iz nemščine prevedel Jovan Popović.

B. Traven je novo ime v svetovni literaturi. Bajе se za psevdonomom skriva bivši nemški častnik, ki se je izselil nekam v Mehiko. Nolit je izdal tudi njegov „Mrtvački brod“, popis mornarskega življenja na ladji, ki je tako stara in nerabna, da bi se že kdaj morala izločiti, a se uporablja še vedno iz spekulativnih namenov, in „Belo ružo“.

Pisateljа bi mogli šteti med avtorje pustolovskih romanov, če ne bi njegova dela vzlic navideznim opisovanjem avantur risala resničnega življenja. „Zaklad Sierre Madre“ je zgodba treh ljudi, ki gredo kopat zlato v gorovje. Že Jack London je priča, da taka snov ni samo plod pisateljske domišljije, in Travnovo delo je toliko realistično, da ga bralec vzlic nekaterim nenavadnim prizorom ne odloži kot nemogoče. Kar pa daje romanu posebno vrednost, je npravna ideja, ki jo je pisatelj položil v delo. Ko so španski osvajači našli Mehiko, so poblazneli v divjem pohlepu po zlato. Indijanci tega niso razumeli. „Zemlja prinaša blagoslov, bogat blagoslov, naše črede prinašajo blagoslov, bogat blagoslov. Zlato ne prinaša blagoslova, ni srebro ne prinaša blagoslova. Prinaša li vam, Špancem, blagoslov? Vi se ubijate za zlato. Vi se sovražite za zlato. Vi kvarite lepoto svojega življenja za zlato. Mi nismo nikdar napravili zlata za svojega gospodarja, mi nismo nikdar bili njegovi sužnji.“ Tako so dejali Indijanci, ki so zasuli zlate rudnike, da bodo varni pred človeškim pohlepom in da bodo živeli v miru na svojih poljih.

Te modrosti omikani človek noče priznati. Trije možje, Howard, Dobbs in Curtin, ki se morajo trdo boriti za obstanek, vedo, da si bodo izboljšali in olepšali življenje, kadar najdejo tak, že davno zasut rudnik. Gredo v gore in se mučijo kakor živina. Njih življenje je strašno, neprestan napor, odpoved in poleg vsega še večna skrb, da jih ne zasačijo in jim ne odzamejo, kar so z muko pridobili. Ko bi bilo le zlato v nevarnosti! V nevarnosti je tudi njih goło življenje samo, ki postane sčasoma tako neznosno, da morajo nazaj, med ljudi, sicer bi se med seboj pobili.

Vrnitev je težavna. Najstarejšega zadrže Indijanci kot zdravnika, ker jim je rešil utopljenega dečka z umetnim dihanjem. Dva potujeta dalje. Dobbs si hoče prisvojiti delež najstarejšega, Howarda, Curtin se upre. Podpisal je staremu potrdilo, da bo njegov del zlatega peska vnovčil in vložil v banko. A ni zaradi tega podpisa in te obljube. Človek toliko obljublja in podpisuje v življenju, da mu ne bi ostalo časa za vse drugo, če bi hotel izpolniti vse, kar je obljubil. Ne, v tem ni stvar. V nečem drugem je. Stari ni tega zlata ukradel, ni ga nekje pokupil, ni ga dobil v loteriji ali na borzi ali v banki. Dobil ga je s poštenim, težkim in častnim delom. Pred ničemer nima Curtin rešpektā. Ali nekaj le rešpektira. To je tisto, kar kdo težko in pošteno zasluži s svojimi rokami. „Mladič!“ zagrozi Curtin Dobbsu. „Dokler sem tu, se ne boš dotaknil niti zrnca onega, kar pripada staremu. Njegovega zlata ne boš dobil, dokler stojim jaz na dveh nogah. Zdaj veš.“

Tako postane potovanje borba na žive in mrtve. Dobbs hoče Curtinu iztrgati revolver, a Curtin razoroži nasprotnika. Pet dni imata še hodā skozi samotno divjino. Curtin ve, da ne bo vzdržal brez spanja. Bedi, a ga naposled spanec premaga. Dobbs je spet gospodar orožja in naposled tudi zlata.

To potovanje nima primere v kakem drugem opisu. Če naj išče pisatelj — kakor pravi Taine — bestijo v človeku, potem ni treba Travnā tega učiti. V „Zakladu Sierre Madre“ so nagi ljudje, z vsemi strastmi in živalskimi nagoni.

Zato je delo močno in pomembno, vzlic vsem pustolovskim prehodom. Tudi popis, kako vest muči Dobbsa, ko je pobil Curtina, je nenavaden in silen. Traven se pri takih popisih ne lovi za psihoanalizo, marveč prime stvar po Zolajevem načinu, z dejstvi: „Kjer ni pričakovati tožilca, tam vest molči kakor prazna steklenica za žganja, ki leži v kakem prašnem kotu. Vest oživi le, kadar je podpirana. Zato so tu ječe, krvniki, peklenške muke.“

Traven sklene svoje delo z zmago npravnega. Dva človeka se rešita, podleget je najslabši, najpohlepnejši od trojice, Dobbs sam. Šele ko je zlato za vselej izgubljeno, najdeta prva dva svoj mir. V Sieri Madri je ostal samo še „večni iskalec“ zlata, blaznik, ki mu ni več pomoči, ker ne vidi več pravega življenja.

Popovičev prevod je lep, svež in plastičen. Motijo le vulgarne nemške besede in vrsta turških in arabskih (dželet = krvnik, hadžiluk = božja pot) ter druge, ki bi se prav lahko nadomestile z domačimi. Nekaj je takih, da jih tudi v besednjaku ni najti. Na srečo jih vendar ni toliko kot v prevajalčevi izvirni knjigi „Red mora da bude“, kjer se človek včasih ne more več preriti skozi.

Tudi Travnova knjiga „Blago Sierre Madre“ je dokaz, da je iskati vzrokov gonje proti založbi Nolita predvsem v poslovnih, knjigotržnih momentih. Ideja dela je tako občečloveška, da je ne more nihče odkloniti, kdor ima le iskrico npravnega poštenja. To idejo so skušali oblikovati na ta ali na oni način v vseh časih (Nibelungenlied, Dante) in je danes bolj aktualna kakor kadarkoli. Ne umetnost sama ne npravne vrednote ne morejo slediti kaki skupini poslovnih ljudi in njih zasebnim koristim. Če bi se to zgodilo, bi pomenilo smrt civilizacije, nekaj, česar človeška družba še nikdar ni hotela. Travnova umetnost je npravna, zato je prevod „Blaga Sierre Madre“ kulturno delo, vredno vsakega naroda, ki hoče vstric z velikim svetom. J. P.

GLEDALIŠKI PREGLED

D r a m a. Narodna gledališča ali državna gledališča gotovo niso nastala samo slučajno. Njihova zgodovinska stran je dokaz, da so bila in bodo zmerom potrebna. Obstojno pravo teh ustanov je namreč tudi z občnega kulturnega vidika to, da so redna, stalna, da se je njihovo delovanje otreslo dnevnih vplivov vsaj toliko, da jih milost široke in ožje javnosti ne more uničiti in da je zaradi tega z njimi res ustanovljeno ognjišče umetnosti. Med mnogimi dobrimi lastnostmi rednega gledališča, ki jih ljudski instinkt ni mogel zgrešiti, vidimo tudi (ali morda predvsem) to, *da se redno gledališče popolnoma naravno mora čimprej spojiti z vsem življenjem svoje ljudske enote in okolice.* Čeprav so tako rekoč avtonomna in čeprav se v njih zlasti vodstva pogostokrat zamenjajo, se vendar kot celota utrdijo, pridobe tradicijo. Pokažejo se posebnosti, izmed teh mnoge ostanejo in pravimo, da se v njih kaže narodni značaj gledališča. Gledališče je zrcalo naroda.

Osrednjo razvojno črto vsakega gledališča označujeta pač repertoar in igravec. Med tema se gibljeta režija in dramaturgija, ki sta tudi v rednih gledališčih najbolj izpremenljiva. V režiji se močno izraža in ceni invencija. Tudi dramaturg je svobodnejši nego igravec. Dramaturgija izbira, se ne podreja danemu, marveč stremi k idealnemu; ustvarja nad literaturo in igravcem njuno sintezo, goji *resnično gledališko umetnost*, ki mora biti umetnost najprej v